

עניינים תוכן

3	מבוא
5	פרק 1: דרכי לימוד ומקורות של רבי צבי הירש
5	1. מידע אוטוביוגרפי
6	2. כתבי אחינו – תלמידו, רי"א
7	3- כתבי קורות על רצ"ה
9	4- ספרייתו הקבלית והחסידית של רצ"ה
10	5- מקורות מספרות ההשכלה ומסמכים שלטוניים
11	תפקיד הקבלה ע"י רצ"ה ותלמידיו במאבק נגד המשכילים
11	הצדיק כראש הקהילה
12	צורת הלימוד של הקבלה ככלי למאבק
14	הפצת ספרים והפריה ספרותית
14	דרשות ומכתבים
14	השימוש בעברית וביידיש בספרים ובכתבים
15	חתירה נגד הבי"ס הגרמני - יהודי
16	עידוד התלמידים והקרובים להתמיד במאבק
17	פרק 3: המשכילים במאמץ נגד השפעת הקבלה של ר' צבי הירש
20	סיכום
23	ביבליוגרפיה

מבוא

החסידות מהווה שינוי חברתי בולט, הרבה יותר משינוי דתי למארג החיים של יהודי מזרח אירופה. תופעת החסידות היא יחודיית בגלל ההשפעה החברתית שהייתה לה וצורת ההתפשטות שלה. החסידות התפתחה החל מאמצע המאה ה-18 ותוך זמן קצר הגיעה לאוקריינה, בילרוסיה, ליטא ופולין, ונהפכה לתנועה עממית, מה שגרם לה להיות הרבה יותר נגישה לציבור היהודי מכל זרם אחר, ולכן הייתה בעלת השפעה רבה ביהדות רוסיה.

מייסדה של תנועת החסידות נחשב ר' ישראל בר אליעזר – הבעל שם טוב (1698-1760), הוא וחסידיו יצאו לכפרים הנידחים ביותר ולימדו על היהדות – סידור וחומש, שמירה על מצוות, אורח חיים יהודי וכדומה. בעקבות פעולותיהם "המיסיונריות" כביכול, הפכה תנועת החסידות לנפוצה ודומיננטית כ"כ במזרח אירופה. התורה המיסטית של תנועת החסידות הפכה בקלות לנחלת הציבור הרחב, גם הדור הצעיר תוך הנחלת עבודה האל באמצעות התלהבות ואהבה – באופן כזה הפכה התנועה לגורם חברתי מלכד, שלכל קבוצה הוביל צדיק בעל אישיות כריזמטית.

ר' צבי הירש (להלן: רצ"ה), היה מחשובי החסידים (הצדיקים) וממובילי תנועת החסידות בגליציה המזרחית בשלהי המאה ה-18 ותחילת המאה ה-19. לרצ"ה הייתה גישה ייחודית בכל הקשור ללימוד וחקר הקבלה שהייתה עד כה סגורה בפני הציבור הכללי. רצ"ה רצה לאפשר לכל אחד לפנות אל הקבלה, לחקור וללמוד ללא כל הכשרה, כמו שהי עד כה, שרק מי שמוסמך לכך יכל לעסוק בתורת הנסתר.

בתקופה המדוברת החלה להתפתח במערב אירופה ואט אט להיכנס למזרח תנועת ההשכלה היהודית, התנועה הזו דרשה השתלבות מלאה בחברה הכללית – אימוץ המנהגים הנוכריים, שחרור מכבלי הדת, "תיקון" הדת היהודית לפי התקופה והצורך, התנתקות מרעיון של ישראל ודרישה לאמנציפציה. בשל גישתם של אלו וגישתם ההפוכה של חברים בתנועת החסידות, ובדגש על חצרו של ר' צבי הירש, נוצרו מאבקים קשים בין שני הניצים.

בעבודה זו ארצה לבחון את שאלת המחקר הבאה: : מהו תפקידה של הקבלה במאבק בין משכילים לחסידים- מאבקי הכח שליטה? מבנה העבודה: בפרק הראשון אנתח את דרכו האישית הייחודית של רצ"ה בכל הנוגע ללימוד הקבלה, ועד כמה הוא מטיף לעצמאות בלימוד קבלה, וכן גם את המקורות שעומדים בפניו. בפרק השני אבחן את השימוש שעשה רצ"ה בקבלה על מנת להילחם בתנועת ההשכלה, בדגש על מס' משכילים דומיננטיים, בניהם יוסף פרל. בפרק השלישי אדון בקצרה בפועלם של אנשי השכלה, והשימוש בהשכלה על ידם על מנת להתנגח בתנועת החסידות של רצ"ה.

רצ"ה היה בן למשפחה של אנשי תורה שבניה – בדורות שקדמו לו ובדורות שבאו אחריו- עסקו בתורת הנגלה והנסתר. רבים מהם העלו את דבריהם לכתב. רצ"ה היה הבכור מבין חמשת בניו של ר' יצחק אייזק אייכנשיין מכפר ספרין.

פרק 1: דרכי לימוד ומקורות של רבי צבי הירש

ייחודה של חסידות גליציה התבטא בריבוי חצרות אזוריות ומקומיות, שמספרן הגיע לעשרות רבות ואולי מאות. בתוכן בלטו כמה שושלות מרכזיות, בניהן זו שייסד ר' צבי הירש. חסידות גליציה תוארה לעיתים קרובות כעממית ואף עם-ארצית: רוב החסידים ישבו בכפרים ובעיירות, שבהם גם שכנו רוב החצרות¹. על רקע מציאות זו בלט ייחודה של הנהגת ר' צבי הירש אשר הפציר בחסידיו להרבות בלימודי קבלה, חרף האיסורים וההגבלות שהוטלו על הציבור היהודי באותה תקופה². ע"פ ההיסטוריון רפאל מאהלר, יש לחלק את התקופה שבה חי רצ"ה לחלוקות משנה שקשורות להתפתחויות מדיניות שעברו על אירופה באותה עת

1. תקופת האבסולוטיזם, בשנים 1772-1815

החל מהחלוקה הראשונה של פולין בשנת 1772 נכללה מזרח גליציה בתחום הקיסרות ההאבסבורגית אשר יצא למסע לחצים על מנת להגביל עד כמה שניתן את האוכלוסייה היהודית ולהצר את צעדיה וההתפתחות שלה (מיסים, גזרות, איסורים וכדומה)

2. תקופת הריאקציה, בשנים 1815-1848

תקופה זו מתאפיינת בהגברת הלחצים על היהודים והגבלות של מקום מגורים, עיסוק והכבדה ניכרת של מיסים. רצ"ה כותב על תקופה זו ברוח משיחית³ – *"זיהנה היום אנחנו שנת תק"ץ לאלף השישי ועוד לא נשמע בעוונותינו הרבים שום רמז ורמיזה לגאולתנו, ובכל יום ויום הסטרא אחרא והרע מתגבר והולך וסוער, ובני עמינו הקדוש דוויים וסחופים בגדופים וחורפים, [...]* ומקבלים באהבה רבה ובשמחה רבה את כל העובר עלינו מן הגליות המרים, המים המאריים"⁴ רצ"ה כותב דברים אלו בשנת תק"ץ, עשור לפני שנת ה'ת"ר, שהיתה מושא לתקוות משיחיות מצבה של יהדות גליציה הלך והחמיר.

דרכו של רצ"ה בחסידות עוררה הסתייגות מצד צדיקי הדור האחרים. בתקופה הנידונה הייתה החסידות הכוח המרכזי בקרב יהודי גליציה, לא מעט משום שכשאר נגמרה ההתנגדות המאורגנת בליטא, הפכו הצדיקים למובילים ולמלכדים את המאבק נגד השלטונות והמסייעים לו – המשכילים היהודים⁵.

אין מידע סדור אודות חייו של רצ"ה, אך מצויים ביידנו פרטים רבים אודות המקורות והביוגרפיה החיונית שלו. מדובר על חמישה סוגים של מקורות ביוגרפים אשר לכל אחד מהם יש מאפיינים ייחודים:

1. מידע אוטוביוגרפי

שמוסר רצ"ה עצמו בתוך כתביו: כך רצה רצ"ה שדמותו תיתפס בעיני הקוראים שלו. ניכר כי הוא ראה את אישיותו, פועלו ותפקידו בהרחבת לימוד הזוהר ע"פ הפרשנות הלוריאנית. אך,

¹ א.ז. אשכולי, חסידות בפולין, בתוך: י. היילפרין (עורך) בית ישראל בפולין ב', ירושלים, תשי"ד (להלן: אשכולי, חסידות)

² אופנהיימר, לדמותה, עמ' מה

³ א.סגל, ועל דרך העבודה, הוצאת ראובן מס ירושלים, 2011, עמ' 16, (להלן: א.סגל, ועל הדרך)

⁴ עט"צ ח"ב, ג ע"ד.

⁵ א.סגל, ועל הדרך, עמ' 18